

Отримано: 13 березня 2018 р.

Прорецензовано: 15 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: novicka@tdmu.edu.ua,
sheremeta@tdmu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-62-66

Новицька О. І., Шеремета Л. П. Лексико-семантичні особливості назв страв з рослинних продуктів (на матеріалі говірок Підгаєччини, Тернопільської області). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 62–66.

УДК 811.161.2'373.46 (477.84)

**Новицька Оксана Іванівна,
Шеремета Людмила Павлівна,**

ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського», м. Тернопіль

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАЗВ СТРАВ З РОСЛИННИХ ПРОДУКТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ГОВІРОК ПІДГАЄЧЧИНИ, ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті подається лексико-семантичний аналіз однієї лексичної мікрогрупи назв їжі, зокрема, назви страв з рослинних продуктів, уживаних в говірковому мовленні мешканців Підгаєччини. З'ясовано співвіднесеність обстеженої говірки з іншими українськими говорами, визначено основні принципи номінації в зазначеній тематичній групі лексики.

Ключові слова: говірка, семема, лексема, номен, назви їжі, страва.

**Новицька Оксана Іванівна,
Шеремета Людмила Павлівна,**

ГВУЗ «Тернопольской государственной медицинской университет имени И. Я. Горбачевского», г. Тернополь

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НАЗВАНИЙ БЛЮД ИЗ РАСТИТЕЛЬНЫХ ПРОДУКТОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ГОВОРОВ ПОДГАЕЧЧИНЫ, ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ)

В статье представлен лексико-семантический анализ одной лексической микрогруппы названий пищи – названия блюд из растительных продуктов, употребляемых в диалектной речи жителей Подгаеччины. Выявлено соотносительность обследованных говоров с другими украинскими говорами, определены основные принципы номинации в указанной тематической группе лексики.

Ключевые слова: говор, семема, лексема, номен, названия еды, блюдо.

**Oksana Novitska,
Liudmyla Sheremeta,**

I. Horbachevsky Ternopil State Medical University

LEXICAL-SEMANTIC PECULIARITIES OF THE NAMES OF DISHES FROM PLANT PRODUCTS (BASED ON THE MATERIAL OF THE SUBDIALECTS OF PIDHAYTSI REGION, TERNOPIL OBLAST)

The article provides lexical-semantic analysis of one lexical microgroup of food names, in particular, the names of dishes from plant products used in the subdialectal speech of the inhabitants of Pidhaytsi region. The correlation of the surveyed subdialect with other Ukrainian subdialects has been determined, the main principles of the nomination in the indicated thematic group of vocabulary have been determined.

The lexico-semantic group "Names of dishes from plant products" in Pidhaytsi subdialects is represented by a significant number of sememes. This article represents the following of them: "stiff porridge made with corn flour", "barley porridge seasoned with oil, sugar or honey", "potato fritters, pancakes from grated potato", "dish cooked from finely chopped cabbage and millet", "vegetable oil".

The names of dishes from plant products in Pidhaytsi subdialects belong to the commonly used, which is confirmed by lexicographic sources, although there are nomens that are not recorded in other Ukrainian subdialects, for example: "zasypana kapusta" ("dish cooked from finely chopped cabbage and millet"), "vertushky" ("potato fritters, pancakes from grated potato"). In most cases, the manifestations of the analyzed sememes are also characteristic of other dialect continuums, where they have semantics, common to Pidhaytsi area or different from it. Within the surveyed subdialects, there are isolated cases when the same nomens have different meanings, for example: nomens "volyva" ("vegetable oil extracted mainly from sunflower, flax or corn seeds") are also manifestations of the seme "volyva" ("technical oil").

Keywords: dialect, sememe, lexeme, nomen, names food, dishes.

Постановка проблеми. Тематична група "Назви їжі" містить не вичерпну мовну, історичну та етнографічну інформацію. Вона повною мірою відображає народні соціально-економічні умови, ступінь розвитку суспільного організму й культурну спадщину поколінь. Характер харчування залежить від багатьох чинників: соціальних, історичних та природно-географічних умов, господарсько-культурної специфіки [1, с. 3].

Лексико-семантична група "Назви страв з рослинних продуктів" має відносно автономні мікрогрупи лексики, віднесення яких до однієї тематичної групи відбувається на засадах логіко-поняттєвого характеру. До складу цієї лексики входять традиційні й інноваційні утворення, пов'язані з різними етапами розвитку матеріальної культури [2, с. 70].

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Протягом останніх десятиліть, в українському мовознавстві помітно зріс інтерес до вивчення назв їжі і кухонного начиння. Зважаючи на те, що посуд та кухонне начиння пов'язані з процесом приготування їжі та харчуванням, часто ці групи лексики описують у комплексі.

До досліджень лексики на позначення їжі та кухонного начиння можна віднести праці: Є. Турчинова (східнополіські говори), Еріки Гоци (говори Карпат), З. Ганудель (говірки південно-західного наріччя), Людвіга Ура (говірки Закарпатської області), Ф. Бабій (західнополіські говірки), З. Бичка (наддністрянські говори), Г. Мартинової (говірки правобережної Черкащини), М. Волошинової (східнослов'янські говірки), С. Панцьо (лемківські говірки) та інші.

Завдання дослідження та матеріал дослідження. Мета статті – проаналізувати лексико-семантичні особливості назв страв із рослинних продуктів на прикладі українських підгаєцьких говірок. Реалізація поставленої мети передбачає розв’язання таких завдань: 1) визначити функціональну активність маніфестантів на позначення страв із рослинних продуктів в досліджуваних говірках; 2) установити лексико-семантичні паралелі з іншими українськими діалектними континуумами; 3) з’ясувати принципи номінації в окресленій лексико-семантичній групі (ЛСГ).

Матеріалом для нашого дослідження стали власні польові записи, зібрані в 37-х населених пунктах Підгаєччини. Для збору матеріалу послужила “Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови” проф. Й. О. Дзендзелівського.

Виклад основного матеріалу. Лексико-семантична група “Назви страв із рослинних продуктів” в підгаєцьких говірках репрезентована значною кількістю семем. Для дослідження у цій статті обрано такі: ‘густа каша з кукурудзяної муки’, ‘ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом’, ‘деруни, оладки з тертої картоплі’, ‘страва зварена з дрібно порізаной капусти та пшона’, ‘рослинну олію’.

Семема ‘густа каша з кукурудзяної муки’ на Підгаєччині має назви: *мама\лига*, *мама\лига* (Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів) (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст.), *ле\м\ишка* (Руд., Лиса, Носів), *чир* (Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин.), *джер* (Верб., Голг., Затур.).

Назва *мама\лига* ‘густа каша з кукурудзяної муки’ у сучасній українській літературній мові вживається ідентично до говіркового [СУМ, IV, с. 615]. В українську мову назву запозичено з молдавської та румунської мов; пор. молд. *мэмэлигэ*, рум. *mămăligă* ‘густа каша з кукурудзяного борошна’. Окремі мовознавці пов’язують її з болгарським *мамул* ‘кукурудза’, очевидно, тому, що в більшості говірок південно-західного наріччя назва має значення ‘густа каша з кукурудзяного борошна’ [ЕСУМ, III, с. 376].

У карпатських говорах лесема *мама\лига* простежується як ‘густа каша з кукурудзяного борошна’ [4, с. 41]. Також лексема *мама\лига* побутує у наддністрянських говірках – *мама\лига* ‘кукурудзяна каша’ [3, с. 136], у буковинських – *мама\лига* ‘кукурудзяна каша, яку запікають у печі’ [МСБГ, V, с. 54], у лемківських – *мама\лига* ‘куліш’ [Дуда, с. 192]. Лексичними паралелями до укр. *мама\лига* є рос., білор. *мамалыга*, пол. *tatałyga* ‘густа каша з кукурудзяного борошна’ [ЕСУМ, III, с. 376].

Лексему *ку\леша* ‘страва з кукурудзяного борошна’ у Словнику української мови кваліфіковано як діалектне [СУМ, IV, с. 391]. За етимологічними дослідженнями походження слова *ку\леша* не зовсім ясне; можливо, праслов’янське утворення з суфіксом *-ěšъ* від кореня **kul-*, наявного в *ку\лага* ‘густа страва з борошна’; зіставляється також з *ку\литися* ‘зіщулюватися’ [ЕСУМ, III, с. 134].

Із таким же значенням номен *ку\леша* зафіксовано у Словнику української етнології [СЗУЕ, с. 318]. Спільнокореневе слово *ку\л’иш* в інших українських говорах позначає ‘рідку кашу’ [СУМГ, III, с. 322]. Назва *ку\леша*, окрім Підгаєччини, поширена ще на Гуцульщині – *ку\леша* (*ку\леш’і*) ‘густа страва з кукурудзяної муки, варена на воді’ [ГГ, с. 106], Поліссі – *ку\л’еш* ‘густий круп’яний суп’ [СПГЛ, с. 109]. У лемківських говірках простежуються назви – *ку(о)\леша* ‘куліш з кукурудзяної муки’, *за\мішка* ‘куліш з житньої, ячмінної муки’ [Дуда, с. 178]. У наддністрянських говорах (весь ареал) зафіксовано лексему *ку\леша* ‘кукурудзяна каша на молоці’ [3, с. 136]. Подібна назва побутує і в карпатських говорах – *ку\леша* ‘мама\лига (густа каша з кукурудзяного борошна)’ [4, с. 41]. Лексичними паралелями до українського *ку\леша* є рос. *ку\лиши*, *ку\леш* ‘куліш’, білор. *ку\леш* ‘куліш’, пол. *kulesz*, *kulesza* ‘каша з кукурудзяного або житнього борошна’ та ін. [ЕСУМ, III, с. 134].

Поряд із назвою *ку\леша* на Підгаєччині зафіксовано номен *ле\м\ишка*. У сучасній українській літературній мові слово *лемішка* вживається на позначення ‘страви з густо запареного борошна, звичайно гречаного’ [СУМ, IV, с. 476]. Існує декілька версій щодо походження цього слова, одні дослідники припускають, що назву запозичено з фінно-угорських мов, інші пов’язують з *леміш* ‘рало’ через схожість грудочок тіста і зораної землі (спочатку *лемішкою* могла називатися земля, зорана за допомогою лемеша) [ЕСУМ, III, с. 220].

Лексема *ле\м\ишка* з різними значеннями побутує у західнополіських – *ле\м\ишка* позначає ‘приготовлену їжу для собаки’ [СЗГА, I, с. 280], у поліських – *ле\м\ишка*, *ле\м\ишка* зафіксована як ‘картопляна бабка’ [СПГЛ, с. 113] у наддністрянських – *ле\м\ишка* ‘густа гречана каша’ [3, с. 136]. Із лексичних паралелей інших мов відзначимо рос. *лемешка* ‘лемішка’, білор. *ля\мешка*, пол. *lemieszka* ‘лемішка’ [ЕСУМ, III, с. 220].

Назва *чир* ‘густа каша з кукурудзяної муки’ в сучасній українській мові відзначається як діалектна назва – *чир* ‘страва з кукурудзяної або вівсяної муки, вид саламати’ [СУМ, XI, с. 328]. В українську мову номінацію *чир* запозичено із польської мови, пор. пол. *czar*, *czyr*, *cer* (< **cier*) утворені від *trze*

‘терти’, *naciera*

‘натирати’ [ЕСУМ, VI, с. 323].

Подібні лексеми зафіксовано у бойківських говорах – *чир* ‘борошно варене з водою’ [СБГО, II, 370], у карпатських – *чир* ‘рідка каша з кукурудзяного молока’ [4, с. 43], у наддністрянських – *чир* ‘житня каша’ [3, с. 136], *чир* ‘страва з борошна, звареного на молоці’ [НРС, с. 284], у лемківських – *чир* ‘мука на воді’, ‘рідка страва з борошна, розколоженого з водою’ [Дуда, с. 324; КСЛГП, с. 340].

У сучасній українській літературній мові лексемі *джер* на позначення густої каші з кукурудзяної муки не зафіксовано. Назва *джер* походить, через пол. *zur* ‘кисла юшка’ від нім. *sur* ‘кисле тісто’ [ЕСУМ, II, с. 209-210].

Зафіксована нами у підгаєцьких говірках лексема *джер* має паралелі в ряді інших українських діалектів, наприклад у західнополіських – *джер*, *жер* ‘рідка страва із запареної житньої чи вівсяної муки’, ‘рідина темно-коричневого кольору’ [СЗГА, I, с. 159], у середньо- та східнополіських – *жер* ‘страва з вівсяного борошна або пшеничних висівок, розбавлених водою’ [СПГЛ, с. 75], у буковинських – *джер* ‘каламутна, несмачна рідка страва або напій’ [МСЗБГ, II, с. 23], у наддністрянських – *джер*, *жер* ‘зварене рідке тісто’ [3, с. 135], у карпатських – *жер* ‘вівсяний кисіль’ [4, с. 83]. Лексичними паралелями до укр. є білор. *жур* ‘негустий вівсяний кисіль’ [ТСБМ, II, с. 260], діалектне *жура* ‘рідка мучна страва’, ‘рибна юшка’, ‘розсольник’ та ін. [СБГБ, с. 157-158].

Семема ‘ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом’ у досліджуваних говірках називається: *йач\м\и\на\каша*, *пер\лоўка* (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб.,

Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Сонаяч., Новос., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.), *пенцак* (Рудн., Лиса, Литв., Стар. Литв., Носів, Завал., Боків, Шумл.).

Назва *йач'м'ін:а каша* 'ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом' утворена від слова *ячмінь*, що у Словнику української мови зазначена як 'злакова рослина, зерна якої використовують для виготовлення круп, борошна, на корм худобі, а також як сировину для пивоварної промисловості' [СУМ, XI, с. 661]. За етимологічними дослідженнями існує декілька версій щодо походження зазначеного слова: одні науковці погоджуються з тим, що слово походить від праслов. **(j)ěьту*, інші припускають походження з індоєвроп. **ank-* 'згинати' і спорідненість із рос. *ужоть* 'гак'; менш вірогідним є твердження про зближення з гр. *άχοστη* 'ячмінь', а також пов'язання з гр. *όμλγη* 'пожива, зерно' [ЕСУМ, VI, с. 565].

Лексема *йач'м'ін:а каша* з таким же значенням простежується у карпатських та наддністрянських говорах – *йа(і)чм'ін:а (в'ічм'ін:а) каша* 'ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом' [4, с. 40]; *йач'мін:а* 'каша з ячменю' [3, с. 136].

Лексема *пер'лоўка* 'ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом' у сучасній українській мові позначає 'перлову крупу, а також каша з такої крупы', що засвідчена як розмовна [СУМ, VI, с. 329]. Назва *пер'лоўка* утворена від лексеми *пер'лїўка* 'рослина' – похідне утворення від *пер'лї*; що зумовлена, очевидно, наявністю на колосках цієї рослини кулястих грудочок, складених з недорозвинених квіток [ЕСУМ, IV, с. 351]. Подібні назви простежуються у карпатських говірках – *пер'лїўка*, *пир'лова* 'ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом' [90, с. 40], у наддністрянських – *пер'лоўка* позначається 'каша з перлової крупы' [3, с. 136].

Назву *пенцак* на позначення ячмінної каші в українській літературній мові не зафіксовано. Етимологи вважають, що слово запозичено з польської мови, пор. пол. *peścak* 'ячмінні або пшеничні крупы, каша з цих круп' [ЕСУМ, IV, с. 335].

Лексема відома в південнолемківських говірках – *пенцак* [КСЛГП, с. 41], у наддністрянських – *п'інцак* 'пшоняна каша' [3, с. 136], у бойківських – *пенцаци* 'ячмінна крупа' [СБГО, II, с. 47], у львівському лексиконі – *пенцак* 'перлова ячмінна крупа' [ЛЛ, с. 537].

Семема 'юре з картоплі' на Підгаєччині позначається назвами *м'н'ецкана бара'бол'е* (Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.), *м'їецкана бара'бол'е* (Підг., Верб., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Сонаяч., Новос., Юстин., Сільце, Муж., Мих., Серед., Вага., Гал., Гол., Вол., Заг., Стар. М.), *м'н'ета бара'бол'е* (Підг., Угрин., Сільце, Гол., Заг., Стар. М.).

Назва *барабол'е* на позначення картоплі в Словнику української мови подана як діалектна [СУМ, I, с. 103], яка відома з поч. XVIII ст. [6, с. 92]. В українську мову потрапила як результат фонетичного засвоєння українською мовою назви німецької землі *Brandenburg*, через яку картопля поширювалася на східні землі; також вважається, що на ці фонетичні видозміни могла мати вплив звукова форма давніших українських слів типу *бала'болка* 'дзвінок, брязкальце' [ЕСУМ, I, с. 137].

Лексеми *м'н'ецкана*, *м'їецкана*, *м'н'ета* від слова *м'яти*, що походить від праслов. *meti* 'м'яти', віддалено пов'язане з **тєкъ* 'м'який' [ЕСУМ, III, с. 548]. Подібні лексеми із таким же значенням простежуються у гуцульських говорах – *м'н'ецканка* [ГГ, с. 100], у карпатських – *м'н'ецканка* [4, с. 44] та наддністрянських – *м'їецкана*, *м'н'ета* [3, с. 137].

Семема 'деруни, оладки з тертої картоплі' на Підгаєччині позначаються лексемами *де'руни*, *тер'т'ухи* (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Сонаяч., Новос., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.), *терканці'і* (Голг., Вол., Верб., Мозол.), *вер'т'ушки* (Шумл., Боків).

Назва *де'руни* 'деруни, оладки з тертої картоплі' у сучасній українській літературній мові вживається у подібному значенні до говіркового [СУМ, II, с. 254], що походить від праслов. **derti*, **dъro i dъrati*, споріднене з лит. *dirti* 'здирати; бити' [ЕСУМ, II, с. 41].

Окрім Підгаєччини, лексема *де'рун* побутує у західнополіських говірках – *де'рун* 'млинець з тертої картоплі' [СЗГА, I, с. 127], у карпатських – *де'рун* 'оладки з тертої картоплі' [4, с. 46], у лемківських – *де'рун* 'деруни' [Дуда, с. 104], у наддністрянських – *де'руни* [3, с. 131]. У буковинських говірках лексема *де'рун* зафіксовано зі значенням 'вид металевого ножа, яким розколюють колоду на дошки для виготовлення драмки' [МСБГ, I, с. 22]. Лексичними паралелями до укр. є рос. *драть*, *де'ру*, білор. *дзерці*, пол. *drze*, болг. *де'ра* [ЕСУМ, II, с. 41].

Назви *тер'т'ухи*, *терканці'і* у значенні 'оладки з тертої картоплі' в українській літературній мові не зафіксовані. Слова *терт'ухи*, *терканці* утворені від дієслова *терти*, що походить з праслов. **terti* 'терти', споріднене з лит. *trinti* [ЕСУМ, V, с. 558].

Подібні лексеми трапляються у бойківських говірках – *тар'чаник*, *тарч'ан'і* 'оладки з тертої картоплі' [СБГО, II, с. 286], гуцульських – *терт'івник*, *терч'ін:ик* 'оладки з тертої картоплі', *терт'ух* 'корж, спечений з тертої картоплі', 'деруни' [ГГ, с. 183-184], західнополіських – *терт'ух* 'оладки з тертої картоплі' [СЗГА, II, с. 196], у лемківських – *терт'аники*, *терт'ухи* 'деруни', 'картопляник, корж із потертої картоплі, спечений на капустаному листку' [Дуда, с. 104; КСЛГП, с. 302], у наддністрянських – *терт'ухи*, *терч'иники*, *терт'і п'л'ацки* 'деруни' [3, с. 131], у карпатських *терт'аник* 'дерун, оладок з тертої картоплі' [4, с. 46].

Паралельно із наведеними лексемами на Підгаєччині побутує назва *вер'т'ушки* у значенні 'оладки з тертої картоплі', яка в українській літературній мові не зафіксована. Слово *верт'юшки* утворено від *верт'іти*, що походить від праслов. **v'rtēti*; споріднене з лит. *verstī* 'валити, перевертати, обертати' [ЕСУМ, I, с. 360]. Подібну назву зафіксовано у буковинських говірках – *вертут* 'рулет, вид пирога з маком, сиром, повидлом [СБГ, с. 49].

Страва, зварена із загорнутої в капустаний листок каші (ячмінної, гречаної, пшеничної, рисової) з м'ясним фаршем чи без нього, або тертої картоплі, на Підгаєччині носить назву *голу'пец'* (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Сонаяч., Новос., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.).

Лексема *голу'пец'* 'страва, зварена із загорнутої в капустаний листок каші (ячмінної, гречаної, пшеничної, рисової) з м'ясним фаршем чи без нього, або тертої картоплі' у сучасній українській літературній мові вживається з подібним значен-

ням до говіркового [СУМ, II, с. 119], похідне утворення від *голуб*, зумовлене певною подібністю форми, що походить від праслов. **golobъ* – дальша етимологія остаточно не встановлена [ЕСУМ, I, с. 557].

Найменування *голуб'яц'я* поширене також у гуцульських говірках – *голубец'*, *голубці*, *голубец* 'страва' [ГГ, с. 47], у говірках середнього і східного Полісся – *голубчики* 'голубці' [СЛГЛ, с. 57], західного Полісся – *голуби* [СЗГА, I, с. 99], у карпатських говірках – *голуб'яц'я* 'страва' [4, с. 50]. Іншомовними паралелями до укр. є рос. *голубцы*, білор. *галубцы*, пол. *holubce* (українського походження) [ЕСУМ, I, с. 557].

Страва, зварена з дрібно порізаної капусти та пшона, на досліджуваній території, носить назву: *капуста з пшоном* (Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Вага, Бронгал., Білокр., Михайл.), *за'сипана капуста* (Боків, Шумл., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів), *рідка капуста* (Голг., Вол., Верб., Мозол., Вол., Гнил., Черв., Пан., Серед., Затур.), *заправлена капуста* (Муж., Мирне, Гол., Підг., Стар. М., Сільце, Галич, Заг.).

Зазначену страву на Підгаєччині готують способом проварювання капусти з пшоном у кислому молоці, тушкують у збитій з яйцем сметані, після чого заправляють спеціями, зеленню та шкварками.

У літературній мові подібні назви не вживаються.

Назва *за'сипана капуста* (підварену капусту засипають пшоном) походить від дієсл. *засипати* 'випускати з рук чи з посуду сипку речовину', що походить від праслов. *surati, suti* < **souti* < **soupti* [ЕСУМ, V, с. 239].

Рідка капуста готується за подібним рецептом, тільки без пшона, але до сметани і яйця додається борошно, страва стає рідшою, звідки і назва.

У буковинських говірках простежується назва *засипанка* [СБГ, с. 43].

Дуже часто на Підгаєччині в їжу використовують рослинну олію, яку добувають переважно із насіння соняшника, з насіння льону чи кукурудзи. Олія на зазначеній території носить назву: *вол'ї* (Боків, Шумл.) *вол'їа*, *ол'їа* (Підг., Боків, Шумл., Угрин., Яблун., Завал., Заст., Мирне, Білокр., Литв., Стар. Литв., Рудн., Лиса, Носів, Верб., Голг., Мозол., Пан., Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Затур., Муж., Михайл., Серед., Вага, Галич, Гол., Вол., Заг., Стар. М., Бронгал.), *олива* (Попл., Степ., Соняч., Новос., Юстин., Білокр., Вага, Михайл., Бронгал.), *волива* (Рудн., Лиса, Литв., Стар. Литв., Носів).

Назва *оліа* 'рідка жирова речовина, яку добувають з деяких рослин (переважно з їх насіння або плодів)' чи 'харчовий продукт, який добувають з насіння або плодів деяких рослин (перев. соняшнику)' є літературною нормою української мови [СУМ, V, с. 690]. Походить лексема від праслов. **olějъ*, що запозичене з латинської або грецької мови; лат. *oleum* 'олія' походить від грец. **έλαι*, що разом з вірменським *ewl* 'олія' зводиться до невідомого середземноморського джерела [ЕСУМ, IV, с. 182].

Назва *оліа* та її фонетичні варіанти вживаються і у ряді інших українських говірок, наприклад у західнополіських – *ол'їа* [СЗГА, II, с. 12], середньо- і східнополіських – *олеї*, *алеї* [СПГЛ, с. 25], у карпатських – *олива*, *ол'ї*, *олаї* [4, с. 52], у львівському лексиконі – *олива* [ЛЛ, с. 509], у лемківських – *ол'ї*, *олива* [Дуда, с. 228; КСЛГП, с. 214], у гуцульських – *олива* [ГГ, с. 139], у буковинських – *олива* [МСБГ, с. 95]. ЕСУМ подає до *оліа* паралелі в інших слов'янських мовах, зокрема рос. *oley, olea*, білор. *алеі*, пол., ч., слц. *olej*, болг. *елей* [ЕСУМ, IV, с. 182]. Іншомовними паралелями до укр. *олія* можна назвати рос. *oley, olea*, білор. *алеі*, пол., ч., слц. *olej*, болг. *елей* [ЕСУМ, IV, с. 182].

Назва *олива* в сучасній українській літературній мові вживається на позначення 1) 'вічнозелена субтропічна рослина родини маслинових з їстівними плодами, з яких одержують харчову і технічну олію; маслина'; 2) 'нижчий гатунок олії, який добувається з плодів цього дерева гарячим пресуванням і використовується для освітлення (переважно у лампадах), для змащування чого-небудь і т. ін.'; 3) як застаріле, рідко 'мастило' [СУМ, V, с. 690].

Лексема *олива* простежується в карпатських говірках – *олива* [4, с. 52], у львівському лексиконі – *олива* [ЛЛ, с. 509], у лемківських говірках – *олива* [Дуда, с. 228], гуцульських – *олива* [ГГ, с. 139], буковинських – *олива* [МСБГ, с. 95].

Лексему *волива* у значенні 'рідка жирова речовина, яку добувають з деяких рослин (переважно з їх насіння або плодів)' чи 'харчовий продукт, який добувають з насіння або плодів деяких рослин (перев. соняшнику)' у літературній мові не зафіксовано.

Висновки. Отже, проведене дослідження свідчить про те, що назви на позначення страв з рослинних продуктів в українських підгаєцьких говірках належать в основному до загальноновживаних, що підтверджено лексикографічними джерелами, хоча простежуються номени, які не фіксуються у інших досліджуваних українських говірках, наприклад: *за'сипана капуста* 'страва зварена з дрібно порізаної капусти та пшона', *вер'т'ушки* 'деруни, оладки з тертої картоплі'. У більшості випадків маніфестанти аналізованих сем характерні й для інших діалектних континуумів, де мають семантику, спільну зі підгаєцьким ареалом, або відмінну від нього. У межах обстежуваних говірок трапляються поодинокі випадки, коли однакові номени зафіксовано з різним значенням, наприклад: номени *волива* 'рослинна олія, яку добувають переважно із насіння соняшника, з насіння льону, чи кукурудзи' є одночасно маніфестантами семи *волива* 'технічне масло'.

Література:

1. Анохина Л. И. Лексика питания: названия печеных кушаний из муки в орловских говорах: структурно-семантический аспект : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Анохина Любовь Ивановна. – Орел, 1996. – 242 с.
2. Аркушин Г. Л. Іменний словотвір західнополіського говору / автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г. Л. Аркушин. – К., 2005. – 19 с.
3. Бичко З. М. Діалектна лексика наддністрянського говору / З. М. Бичко. – Тернопіль : Лідер, 2000. – 280 с.
4. Гоца Е. Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських Карпатських говорах / Е. Д. Гоца. – Ужгород, 2010. – 466 с.
5. Дзензелівський Й. О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови / Й. О. Дзензелівський. – 2-е вид. – К., 1987. – 301 с.
6. Огієнко І. Як записувати народні говори / І. Огієнко // Науково-популярний місячник «Рідна мова» / відп. ред. І. Огієнко. – Варшава, 1934. – № 4 – С. 152.

Джерела:

ГГ – Гуцульські говірки: короткий словник / за ред. Я. Закревської. – Львів, 1997. – 232 с.

- Дуда – Дуда І. Лемківський словник / І. Дуда. – Тернопіль, 2011. – 376 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [уклад. Р. В. Болдирев та ін. ; редкол. О. С. Мельничук та ін.]. – К. : Наук. думка. – Т. I. – 1982. – 630 с. ; Т. II. – 1985. – 570 с. ; Т. III. – 1989. – 549 с. ; Т. IV. – 2004. – 656 с. ; Т. V. – 2006. – 704 с. ; Т. VI. – 2012. – 568 с.
- КСЛГП – Пиртей П. Короткий словник лемківських говірок / [упор. і підгот. до друку Є. Д. Турчак] / Петро Пиртей – Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. – 364 с.
- ЛЛ – Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Наталя Хобзей, Оксана Сімович, Тетяна Ястремська, Ганна Дидик-Меуш. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2009. – 672 с.
- МСБГ – Матеріали до словника буковинських говірок / Ю. О. Карпенко, К. М. Лук'янюк, В. А. Прокопенко [та ін.]. – Чернівці, 1970–1979. – Вип. I–IV.
- НРС – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с.
- СБГ – Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.
- СБГБ – Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : в 5-ті т. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979–1986. – Тураўскі слоўнік.
- СБГО – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. 1. – 496 с. ; Ч. 2. – 516 с.
- СЗГА – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000. – Т. 1–2.
- СЗУЕ – Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / В. В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
- СПГЛ – Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наук. думка, 1972. – 260 с.
- СУМ – Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Т. I. – 1970. – 799 с. ; Т. II. – 1971. – 550 с. ; Т. III. – 1972. – 744 с. ; Т. IV. – 1973. – 840 с. ; Т. V. – 1974. – 840 с. ; Т. VI. – 1975. – 832 с. ; Т. VII. – 1976. – 723 с. ; Т. VIII. – 1977. – 927 с. ; Т. IX. – 1978. – 916 с. ; Т. X. – 1979. – 658 с. ; Т. XI. – 1980. – 699 с.
- ТСБМ – Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у пяці тамах / пад агульнай рэд. акад. АН БССР К. К. Атраховіча (Кандрата Крапівы). – Мінск : Галоўная рэдакцыя Беларускай савецкай энцыклапедыі. – Т. 1. – 1977. – 608 с. ; Т. 2. – 1978. – 768 с. ; Т. 3. – 1979. – 672 с. ; Т. 4. – 1980. – 768 с. ; Т. 5, кн. 1. – 1983. – 663 с. ; Т. 5, кн. 2. – 1984. – 608 с.